

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Ars Semper Gaudendi

Demonstrata Ex Sola Consideratione Divinae Providentiae Et Per
Adventuales Conciones

Laetitiae Perfectae Artificium In Conscientiae Recta Efformatione
inuentum, & per Adventuales Conciones expositum ac demonstratum

Sarasa, Alfonsus Antonius de

Antverpiae, 1667

Tractatus VII. De Conscientiâ scrupulosâ.

urn:nbn:de:hbz:466:1-11367

TRACTATUS VII.

DE CONSCIENTIA SCRVPVLOSA.

Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritûs & tempestate. *Psal. 54. v. 9.*

Quid sit scrupulus, quæ eius cause, & unde dignoscendum sit an aliquis sit scrupulosus.

P R O O E M I V M.

*vix vllus
se putat
scrupulosi.*

Ulla sese, morales inter, offert materia, quam animo magis soluto licitum sit tractare, quàm ea quæ concernit scrupulos. Neque adeò vlli sunt, quos etiam palàm totâ pro concione, sine minori offensâ periculo, liceat impetere, reprehendere, vellere quàm eos qui vulgò & sunt, & nominantur scrupulosi. Istud enim fascinationis tecum fert hîc animi morbus, vt ægrum non tantùm afficiat sed & dementet; sic vt nemo se eo contractum credat; nemo, inquam, sibi videatur scrupulosus, quantumcumque præ scrupulis, animo totus disfluat. Et quod magis est admirandum, à nemine credunt intemperiem suam obseruari, quantumuis ob actiones exorbitantes & ferè sanaticas, totâ vrbe sint deridiculi. Liberè itaque & impunè impetuntur scrupulosi, nemo enim se credit peti. Verùm & ob eandem causam, vereor vt operæ pretium sit, de scrupulis verba facere. Cùm enim nemo sit qui sese scrupulis agi, & non ratione optimâ se res suas agere sibi persuadeat, qui que quæ dicenda sunt, à se ipso procul amouebit, alieno que imponet capiti. Quod quidem fieri, facile est conficere. Ipse enim tu, hæc qui jam legis, aut dicentem audis, aliquem mente designas, cui oppidò benè, credis dicenda conducere; neque vllus ferè totâ in concione est, qui non aliquem, quem animo concipit, dicendis optaret interesse.

esse. Et quidem illis id præsertim incidit, quos morbus hic maxime labefactat. Sic nemo videtur sibi scrupulosus, aliisque gaudet medicinam adhiberi, quâ cum maxime indiget, in eâ tamen aliis applicandâ est affatim liberalis. Frustrâ igitur laboraturum me timeo; cum primum medicinæ huic morbo præstandæ fundamentum sit ægrum se esse agnoscere; neque si curari vult, scrupulos dissimulare. Itaque ut materiam hanc ordine exponamus, saltem ut animarum curatoribus ad manum sint remedia, quæ importuno sanè morbo possint ritè applicare, id nunc agemus quod Medicis est solenne. Primum inquiremus quid sint scrupuli: deinde quæ tam molesti mali causa sit & scaturigò; tertio denique quæ sit huius morbi crisis, aut quæ signa sint, ex quibus, quis dicendus sit scrupulosus, euidenter queat cognosci. Hisce peractis, ad morbi penitus cogniti medicinam, facilis erit delapsus.

S. I.

Exponitur quid sit scrupulus, & in quibus animi motibus propriè consistat.

- I. PRÆter motus tumultusque animi, quos dubia illi ingesta solent excitare, quibusque detinetur mens & quasi suspenditur, sic ut ad iudicium ferendum in neutram partem possit inclinari; alia superest componendâ difficultas & quasi seditio, quæ ex scrupulorum importunis vocibus ducit exordium, totumque perturbationibus implet Conscientiæ senatum. Non quòd in senatum ipsum scrupuli penetrent, aut sententiæ de rebus ferendæ sese immisceant: verum uti plebis promiscuæ ante prætorium tumultuantis insanæ voces, Senatorum nonnumquam animos ita commouent, ut de constantiâ deiecti, in plebis inepta exigentis, & non ratione sed tumultu agentis omnia, non raro sese vota inclinent, maiorisque mali metu sententiam proferre non audeant; sic sanè fit sæpissimè, ut tantus ad Conscientiæ subselliâ, à scrupulis per vim se ingerentibus excitetur motus, ut licèt nulla sese offerat tumultus ratio, tamen perculsa stet Conscientia; quinimò

*A scrupulis
maxima oritur
Conscientiæ
quieti turbatio.*

in feditiosorum partem attonita propendeat, & sententiam pro
justo & æquo pronuntiare perhorrescat.

*Compara-
tio libræ
omnis Con-
scientiæ Va-
riatio ex-
penditur.*

2. Ut autem timida illa, quæ ex scrupulis oritur, mentis iudicii-
que inclinatio rectè percipiatur, ponite vobis ob oculos trutinam
aëri libero expositam, cuius lances nullo vtrimque pondere præ-
grauentur. Videbitis illico neutram alteri præponderare, libræ-
que examen, quod scapi medium occupat, ad perpendiculum
horizontis plano insistere, nullo æquilibrii præiudicio. Momen-
tum verò aliquod aut pondus, quamvis exiguum, alterutri lanci
si adiecèris, confestim examen seu acus libræ insistens, in eam
partem se inclinat, vnde pondus trahit. Si denique vtrimque
pondera fere æquentur, reciprocis motibus in vtramque partem
examen ferri videas; idque, donec prægraunte tandem vnus
lancis pondere, examen quoque ad eam penitus inclinetur, &
verticis sui modico inflexu annuat, quasi si sententiam pronun-
tiet, & ab illâ parte iudicet æquilibrii stare victoriam. Verùm,
id etiam percipies non rarò contingere, vt cum lances vacuæ
neque vllò hinc aut hinc graues fuerint pondere, minimâ tamen
fese aurâ ingerente, tota æquilibrii turbetur quies, rursus pror-
sum abeat examen libræ, & in hanc modò, modò in illam alter-
nis lapsibus moueatur partem, non secus ac si veris lanciæque
impositis ponderum momentis tota agigaretur trutinæ machina;
cùm tamen non nisi exigua aura sit, quæ extrinsecus fortè al-
lapsa lancem lambit; nulloque adiecto antisacomoti pondere
aut momento, totam nihilominus acus siue examinis ad rectos
angulos horizonti insistentis, tranquillitatem euertit aura inanis,
ventus merus. En omnem Conscientiæ motum & variationem,
rudi schemate expressam non incommodè.

*Applicatur
comparatio
motibus di-
uersis Con-
scientiæ.*

3. Quod in librâ est examen aut index, id in mente est Conscien-
tia. Ab eius indicio & iudicio stat actionum, bonæne sint an verò
malæ, omnis legitima discretio. Quòd si in vnam sese tantum
partem dant rationum momenta; in eam quoque, sine vacil-
latione vllâ sese fert iudicium, statuitque illico propositam a-
ctionem licitè fieri aut illicitè. Atque hæc mentis in vnam par-
tem omnimoda, æquabilisque inclinatio, dicitur *Conscientia cer-
ta*. Quod si vtrimque rationes alicuius sint momenti, tam quæ
rem licitam esse comprobant, quàm quæ illicitam; tum verò nu-
tat aliquantulum hinc atque hinc iudicium; & tam diu inter
vtrum-

utrumque hæret mens, donec voluntatis pondere accedente, prudenter tamen, causa decidatur. Et hi motus sunt *Conscientiæ probabilis seu opinatiue*. Tandem si nullæ prorsus rationes utrimque sint, aut momenti tam exigui ut nullum planè pondus afferant; aut certè si aliquid ferant, contrariæ tamen partis antifacomete mutua melidant auctoritatem, & vim, sic ut nihil in utramvis partem rectè possit statui, Conscientia sic agitata & suspensa, vocatur *dubia*.

4. Hisce ritè perceptis, illud jam, ut ad rem veniam, animad-
uertendum est non indiligenter, trutinam non eo quod fert ^{*Præsertim*}
pondere moueri semper; verùm etiam aut vento, aut etiam dig- ^{*scrupulo*}
gito impactu agitari, & in varios cieri motus. Conscientiam
inquam, video non rationum momentis, sed inanibus sæpe au-
ris, falsis omnino rationibus aut verisimilitudinem aliquam præ
se ferentibus ita agitari, ut quamuis earum falsitas sit perspecta,
tamen iudicium in suas partes videantur trahere; sic ut senten-
tiam pro actionis malitiâ (quam tamen licitam esse agnoscit) vi-
deatur ferre Conscientia; & voluntas nihilominus actioni sic con-
demnatæ sponte suâ consentire. Cùm autem tam perperam
sefe egisse suspicatur animus, cæteroquin recti honestique ad-
modum appetens, tum verò tempestas oppidò maxima menti
oboritur; timet, horret, tremet, constringitur ei cor, animis desti-
tuitur; atque non secus angitur, quàm si de salutis negotio, esset
omnino conclamatum. Ventus est exiguus qui totam ciet tem-
pestatem: molestus tamen est admodum & plenus periculi. Eò
enim si quis seridè corripitur, in omnem illicò partem agitatur inops
consilii, cùm nusquam non in scelera, & quidem lethalia, sibi vi-
deatur impingere.

5. Miserandam enim uerò Conscientiæ sic perturbatæ conditio- ^{*Miseram*}
nem! quam quidem in se dum agnoscit, ingemiscit Dauid, ^{*scrupulo-*}
totamque animæ suæ tempestatem dilucidè quidem, sed non si- ^{*râ conditio*}
ne planctu describit. En scrupulorum effecta. ^{*in Dauidæ*}
Contristatus sum inquit, *in exercitatione meâ, & conturbatus sum à voce ini-* ^{*expressa*}
mici, & à tribulatione peccatoris. Et ne scelerum à se com-
missorum Conscientiâ perturbatum autumes, *quoniam*, inquit
declinauerunt in me iniquitates, & in irâ molesti erant mihi, ini-
mici nimirum dæmones, scrupulorum, ut mox dicam, egregii in-
centores. Et tamen cùm mihi, inquit, non essem culpæ con-
sciûs.

scius, *Cor meum conturbatum est in me, & formido mortis cecidit super me*, cumque mortis mortalisue criminis suspicionem ipsam formidarem, *Timor & tremor venerunt super me, & contexerunt me tenebrae*. Ita enim fieri assolet, vt scrupulorum nubibus excitatis, ita mens tandem inuoluatur, vt nulla ei veritatis lux affulgeat. Quid igitur acturus es Dauid? inops inquit sum consilii, *Et dixi quis dabit mihi pennas sicut columbae, & volabo, & requiescam*. Ain verò tu requiesces? at vbi demum gentium quietem inuenies, si turbarum omnium originem tecum trahis? *Ecce inquit elongaui fugiens, & mansi in solitudine*. At verò solus cum es, tecum tamen es; tuis interes phantasmatis; iisque si locum dederis, actum est de totâ re. Sic est, reponit, mali sui conscius & interpretes Dauid. Quid igitur auxilii expectabat in solitudine? certe inquit, *Expectabam eum qui saluum me fecit à pusillanimitate spiritus & tempestate*, id est, à scrupulorum tumultibus, vti hæc verba interpretatur. D. Antoninus. En in viro sanctissimo, mentis perturbationem, luctuosamque Conscientiæ scrupulis agitatæ tempestatem.

*Scrupulosa
Conscientia
malè voca-
tur tenebra.*

Verùm, inquires, nonne optanda res est, teneram habere Conscientiam, & quæ ad minimam mali speciem confestim moueatur? Quis id dubitat? Nonne etiam planè optandum est, trutinam ad manum habere, tam delicati, vt ita dicam, sensus, id est, cuius hypomochium, seu clauiculus cui insistit, tam affabrè sit perpolitus molisque tam exiguæ, vt ne momentum quidem vnicum, aut arenula, aut scrupus lanci possit iniici, quin illicò examen trepidet, atque index moueatur? Tales certè sunt aurifabrorum libræ exactissimæ, quæ sine dubio longè majoris sunt fidei, quàm maiores illæ crassioresque, quibus carbones, triticum, & cætera minoris pretii corpora expenduntur. His enim trutinis etiam si scrupuli aliquot, aut etiam libræ quadrantes adicias, non magnam admodum, & sæpe nullam indicis aut examinis variationem persentisces. Sic est, fateor; atque rudiores hæ trutinæ, pinguioris Conscientiæ conditionem expriment, non ineleganter. Verùm istud nunc repono. An non intempestiuè cautus dicendus esset aurifaber, qui quoties pro tabernæ foribus prostantem trutinam, ac sic aëri libero expositam agitari viderit, illicò festinus accederet, sibi que persuaderet aliquid auri lanci incidisse, quod momentum stateræ dederit,

Antoni-
nus par. 1.
art. 3. c.
10. §. 9.

6.

8. *zic*, eamque examinis trepidationem excitat. *Abi sis* ^{vij} / *mi-* *na sub tot* *ni. ubi* *abitu*
 nimè male, sed nimium credula. Non à motu defumenda est
 omnis statera variata ratio; sed à motus causa: inanes lances
 minimus ventus rapit in diuersa. Longè autem aliud est imposi-
 to ferri pondere, aliud verò vim exterioris illarum pati. *Commo-*
 mouetur tunc quidem libra, sed nihil expendit; nihil trutinat,
 nullamque sententiam fert examen. Ita prorsus fit in scrupulis;
 commoueris quidem, & in vnam partem, vt videtur, sese dat
 Conscientia. Verùm inclinationes illæ, mentis iudicia non
 sunt; motus tamen sunt, agitationes sunt fateor, sed vel à
 phantasmatis fanaticisque rerum representationibus, vel à Dæ-
 monis externo impulsu concitata. *Commo-*
 iudicat.
 7. *Ut* itaque dicam quid sit scrupulus, istud præmittendum est,
 non loqui me de remorsibus, & quasi vellicationibus Conscien-
 tiæ, quas peccator commisso manifesto scelere non raro per-
 sentiscit, quosque scrupulos vulgus vocat. Certè scrupuli non
 sunt hæc tormina, sed vera luculentaque animi iudicia, per-
 uerſitatem suam condemnantis, & sibimetipsi exprobrantis sce-
 lus. *Quid pro-*
 priè sit
 scrupulus.
 Dico itaque, prout scrupuli (vnde deriuata est metapho-
 ra) lapilli quidem sunt exigui, qui sese calceò fortè ingeren-
 tes, pedem non leuiter afficiunt; incessum quinimò impediunt,
 sic vt & claudicationem aliquam, corporisque in vnam partem
 inclinationem, molestiâ suâ prurituque importuno inducant:
 ita & mentis scrupulus vt rectè definit Vasquez, propriè est fal-
 sa quædam futilisue ratio, quæ phantasiæ, aut etiam primæ men-
 tis operationi, quam Philosophi apprehensionem vocant, sese
 insinuat; ex quâ suboritur grauis admodum suspicio ingentis sce-
 leris, vbi aut nullum est, aut admodum exiguum. Dum verò
 apprehensâ tenaciter fûtili hâc ratione aut scrupulo, (sicut an-
 tè de bilance quæ vento impactò commouetur, & de viatore
 claudicante dicebamus) Conscientia vacillare, & quasi claudi-
 care incipit; molestias sustinet animus imparibiles; & tandem
 temerario sanè iudicii inflexu, scelus maximum, vbi nullum
 est, esse suspicatur.

Vasquez
 1.2. disp.
 67. c. 2.
 n. 8.

D d

Atque

Concilian-
tur dua au-
ctorum
sententia.

Atque hoc modo conciliari possunt duæ grauissimorum au-
ctorum, non tamen in admodum diuersa abeuntium, sententiæ:
Quidam enim naturam scrupuli, in ipsâ rationis falsâ apprehen-
sione volunt consistere. Alii autem, non rationem menti
fese ingerentem, sed vacillationem, ipsam inclinationemque ju-
dicii, quâ sic secum agit suspicax mali mens: *Hoc quod nunc a-
go posset esse graue crimen, posset esse sacrilegium, posset esse odium
Dei*, hanc, inquam, sententiæ propensionem, inchoataque ju-
dicia, scrupulos vocant. Si enim planè iudicat, tum non scrupulosâ
Conscientiâ in re falsâ, sed prorsus erroneâ laborare di-
cendus est. Utrumque, inquam, conciliari potest percommo-
dè, si rationes falsas, scrupulorum initia dixeris, quæ tum de-
mum perfecti sint scrupuli, dum mentem magnopere contur-
bant. Atque hanc video esse S. P. Nostri Ignatii sententiam ex-
ercitatissimi in asceticis rebus viri, & verò scrupulorum acrimo-
niam experti non perfunctoriè. Mihi autem perinde est, an vt
scrupuli naturam definias, falsa ratio ponenda sit in recto vt
quidem disputant, molestia autem animi in obliquo; an verò
contra. Tantundem enim erit mali in scrupulo, siue scrupulus
dicatur esse *Ratio falsa excitans iudicii perturbationem*; siue ex
aliorum mente scrupulum definias esse, *Perturbationem iudicii,
falsis rationibus excitatam*. Istud sanè certum est, quod prout
trutinæ lanx numquam, ne minimo quidem digito percutitur,
quin etiam examinis seu indicis fiat in eam partem incli natio:
ita & talium hominum non admodum sana capita ne minimo
quidem percussantur ictu, quin illico inclinetur iudicium, & in
vnam partem planè propendat.

S. Ignat.
in lib. ex-
erc. de
scrupulis
Not. 2.

Commise-
ratione di-
gni sunt
scrupulosi.

An ergo, inquires, scrupuli, maleferiati capitis sunt symp-
tomata? Id mox videro; cursim nunc dico, non esse saltem af-
fectiones & signa cerebri admodum temperati. Phantasiæ non
satis sanæ plerumque sunt vitia & indicia. Interim commise-
ratione prorsus digna est ægritudo. Istud enim mihi persua-
deo, homini probò & virtutis amanti (stimulos peruersæ, cri-
menque suum agnoscentis Conscientiæ si excipias) nihil in hâc
vitâ accidere posse molestius, quàm scrupulosæ mentis exa-
gitationes: quæ plerumque, dum primis patuit aditus, ingen-
tem in omni demum materiâ scrupulorum farraginem secum
trahunt. Sanè commiseratione sunt dignissimi, quòd ple-
rumque

rumque innocentissimæ vitæ sint qui tam molesto morbo cruciantur; neque aliunde quidquam peccent, nisi quòd de salute animæ, honestique ratione in omnibus obseruandâ, haud parùm plus quàm oportet aut exigitur, imprudenter sint solliciti. Neque tamen ægritudinem hanc, animi, inquam, ad virtutem aspirantis tantam defatigationem obuenire, Deo permittente & amicorum suorum molestias dissimulante, quisquæ à miretur. Habet sanè facti sui rationes Deus, quas non difficile admodum erit conjicere. Sic & familiarium sibi, sanctissimorumque hominum corpòra, patitur cum grauissimis morbis, doloribusque consistari; sic & à Dæmonibus nonnumquam penitus corripitur, ut in energumenis est manifestum. Quid ergo mirandum est, ubi totum corpus possideri à malo Dæmone patitur Deus, etiam eum quandoque permittere, ut pars aliqua cerebri, uti in scrupulosis fit sæpissimè, à Diabolo infestetur? Hoccinè sit in scrupulis inquires? sit profectò, ut mox dicam.

Videamus itaque an tanto malo parabilis non sit medicina. Et ut ordine bono procedat res, istud indagandum est primò, quæ morbi tam importuni causa sit, & quæ tandem sint criteria aut signa, per quæ, an quis eo correptus sit, liquidò possit discerni.

§. II.

Proponuntur cause naturales & internæ scrupulorum, eorumque ortus & varietas.

10. **D**vo sunt capita, ad quæ omnis scrupulorum scaturigo facilè reducitur. Aliquando enim extrinsecus allabuntur, aut etiam imprimuntur vi: aliquando autem ex ipsomet homine pululant, & scaturiunt quasi ex fonte interno & domestico. De hoc, primo loco agendum est. Istud enim apud Theologos, & verò etiam experienciâ passim constat, ex ipsâ corporis, cerebri, sanguinisque temperie scrupulos enasci sæpissimè; aut si exinde nati non fuerint, faciliùs tamen arripi, altioresque radices agere, prout varia fuerit humorum temperies, cerebrique constitutio.

Scrupuli oriuntur primò ex humore melancholico,

Et primò quidem satis constat, melancholicum humorem scrupulis generandis fundum præbere fertilissimum, iisque fovendis materiam aptissimam subministrare. Nam ut passim melancholici ingenio acuti sunt, genio suspicaces, & rerum quas apprehenderint imprimis tenaces: hinc in omnem mali suspicionem sunt projecti; rationes etiam minimas volunt perscrutari, & non facile patiuntur sibi ab aliis satisfieri; neque verò etiam ratiocinationibus ipsimet suis acquiescunt. Cum autem tenacissimæ præterea sint phantasia, quidquid eâ apprehenderint, quasi manu constrictâ retinent, nec id aut elabi, aut vi rationibusque extorqueri sibi facile patiuntur.

11.

Qui sapè superbia immiscetur.

Pœnit me ferè hæc protulisse. Timeo enim ne quidam fortasse, ingeniosos esse homines qui scrupulis agitantur dum intellexerint, prout non parum arrogantia scrupulis nonnumquam immiscetur, scrupulosos sese confestim sint jactaturi, ut ingeniosi & acuti hominis venentur famam. Prout cuidam contigit; qui cum hemicranii dolores, ingenii præacuti signum esse euidens, inaudisset, proximo mox die intolerandam sese hemicranii pati intemperiem, apud obuium quemque magno gemitu deplorabat. Neque tamen rogatus quâ parte capitis dolor ingrauesceret, satis cautè poterat discernere, quam plagam capitis hemicranii dolor soleat occupare, anticam an posticam, an verò quæ tempora circumstant dextram aut sinistram. Risum omnibus mouit affectata ingenii fama, & intempestivæ arrogantia præensus capitis inanis dolor. Ita credo, imò scio nonnumquam fieri, ut nonnulli nescio quam ingenii captantes famam, opinionibus suis plus æquo mordicus adhæreant, sanè consulentium rationibus intercedant. Importunum profectò hominum genus, nec facile quod sit curatu. Scrupulis enim gaudent insistere, modò sibi aliisque videantur ingeniosi & acuti.

12.

Melancholici peritnaes conscrupulorum admodum tenaces.

Verùm si rectè attenderint, non id dixi, scrupulis idè tantum melancholicos præ aliis patere, quòd perspicaci sint ingenio; nam & sanguineis sua non deest perspicacitas; sed quòd ingeniosi cum sint, etiam sint suspicaces & iudicii tenaces admodum. Nam cum melancholicus humor, terreus planè sit & viscosus; hinc fit ut phantasmata, quæ in cerebri ventriculo, quasi rerum sigilla, huic humori imprimantur, illi inculpantur viuaciùs, tenaciùs inhæreant, neque

13.

neque facile obliſerentur aut diſſuant. Hæc verò phantaſmata cum pertinaciter imaginatiuæ potentia obverſentur, hinc ſit vt ſi ſcrupuloſ, falſatumue rationum imagines melancholicus humor apprehenderit, iis etiam pertinaciter inhæreat hominis melancholici turbata mens; nec à ſemel concepto phantaſmate ſeſe patitur amoueri.

14. Atque hæc demum ratio eſt, cur melancholicum iſtud acutumque hominum genus, non tam vario ſcrupulorum genere, quàm aut vno aut altero ferè diuexetur. Vni enim phantaſmati, & quidem ob viſcoſitatem humoris cui impreſſum eſt, admodum lento & pertinaci, cum inhæreat, illudque ferè ſemper ante oculos oberrret, non libet ad alia phantaſmata mentem aduertere, vno hoc quod ſemper præſens eſt, plus nimio occupatam.

Melancholici ſere circa rem vnam ſunt ſcrupuloſi,

15. Iſtud tamen etiam fatendum eſt, longè grauiores tetrioresque eſſe melancholicorum ſcrupuloſ. Cum enim humori atro & fuliginolo impreſſa ſint rerum ſimulacra quæ phantaſia dominantur, hinc etiam maiorem ſui metum iniiciunt. Tetrioremque ſpeciem ſui dum ingerunt, omnia etiam ſuprà verum extollunt; & quæ metuenda miniſimè ſunt, faciunt eſſe horriſica. Sic ſanè ſi nullum niſi nigrum colorem Angelo depingendo admoueas, ſpeciem inamænam planè & dæmoni non abſimilem pinxeris, horrendamque imaginem exhibueris Angeli oppidò placidi & amœni.

Et ſcrupuloſis vexantur triſtoribus.

16. Pluribus magisque diuerſis, quamuis non tam pertinacibus ſcrupulis patet phlegmatica, pituitoſa & aquea ſanguinis in humano corpore temperies. Atque hæc eſt altera ſcrupulorum origo, aut potiùs ager ſcrupulis excipiendis iisque educandis perquam commodus. Et ratio quidem in promptu eſt, eaque duplici ex capite.

Secundo ſcrupuli inſeruntur humori phlegmatico.

17. Primò enim iſtud ſatis conſtat, phlegmaticoſ aqueoſque homines, naturæ frigidioris cum ſint, timori, & puſillanimitati plerumque magis eſſe obnoxioſ. Cum enim ſanguis torpidior eſt & ſæculentior, non tam aptum aut cordi aut cerebro alimentum ſuppeditat, ex quo eliquentur puriores illi acutioresque ſpiritus, qui nervis vires, organis viuacitatem, ſuamque membris omnibus acrimoniam præſtent; vnde tamen omnis exiſtit & in agendo viſ, & in aggrediendo audacia. Lenti verò cum ſunt ſpiritus, & porrò frigidi; conſtringitur cor, & ad primam mali ſpeciem

Quia humor ille facit timidi.

ciem despondetur animis, totaque corporis symmetria, si non evertitur, saltem lentescit. Timidi sunt itaque phlegmatici naturæ ingenitâ temperie; & quia timidi, facile timenda sibi fingunt, & minimâ etiam terrentur horridi specie. Araneam si conspiciunt, aut mutem, aut felem luridiorem, illicò contremiscunt, non secùs ac si spectro infestarentur diabolico. Si nox ingruerit, ad minimum exhorrent fenestræ strepitum, aut venti sibilum: ex inferis adeste genium suspicantur, ac denique iis commouentur seridò, quæ aliis cierent risum. In hos autem si incurrant serupuli, aut peccatorum umbratica simulacra, tum verò videas hæc ab iis, utpotè timidjs, faciliùs apprehendi, constringi etiam fortiùs, foueri pertinaciùs, totaque mente imò & corpore eos vehementiùs trepidare, quàm res obiecta aut ratio postulat.

*Deinde
quia hu-
mor ille
species ve-
ras rerum,
excollit, al-
terat, &
evertit.*

Secundò, istud etiam, præter timorem, vitii secum fert, is qui corpori prædominatur humor aqueus & plegmaticus; quod species rerum ad phantasmum allabentes, plurimum alteret, in peius deflectat, supra verum extollat, & non rarò etiam penitùs evertat. Hinc res non apparent prout sunt, sed scæliores & difformiores, prout eas humor tetrior ad phantasmam euntes infecerit. Id quidem intelligere est perfacile, si ad ea quæ oculis percipimus, mentem aduertimus. Solèm aspice; & si nubes densior, species à Sole defluentes infecerit ac reiregerit; tum & candorem amittet Sol illicò, & solitam quàm in oculi retinâ occupabat magnitudinem. Hinc est quod in ortu & in occasu, cum plurimæ horizontem oberrant fuligines, & longè quàm in meridie Sol maior appareat, & colore ultra quàm par est rubicundiori, colorem variant in nube infectæ species: magnitudinem superaddunt refractæ. Vtrumque tamen falsò, & mero nubis vitio. Non minùs familiare est hoc quod subnecto experimentum. Atrium plenum fumo sit, qui è lignis cariosis excitatur, aut ut experienciâ magis ad manum sit, ex sulfure. Videbis illicò circumstantium vultus pallido luridoque colore suffusos; quinimò, quod visu est tetrius, gracili & oblongâ figurâ scædissimè extendi. Quod quidem longè fiet euidentiùs, cum aspicientis oculi, acrimoniâ sumi, incipient intumescere & in lachrymas ire; tum enim circumstantium ora, spectra videbuntur & monstra, quantumcumque ea natiuus decor optimaque symmetria com-
mendat.

18.

mendabat. Vitiata sunt nimirum tinctaque sulfureo fumo rerum species; & aqueo qui oculos suffundit humore penitus fracta & alterata, tam enormem inducunt rebus, etiam speciosissimis, varietatem.

19. Simili ferè modo, in cerebri ventriculis alterantur species phantasmatum, & in alienam prorsus abeunt formam, quibus cerebrum pituitosum est, & phlegmaticis vaporibus plus nimio occupatum. Id quidem, quantumcumque vana dicantur, somnia nos clarè docent, & non ex vano. Confusiora & magis distorta, atque ideò magis horrida sunt, quæ cum somnus propè medium cursum obtinuit, phantasiæ occurrunt, quàm ea quæ sub auroram orchestram subeunt, partesque suas agere incipiunt, cum somnus in deuexo est, & propè metas tenet. Tunc enim morà longà decocti ferè sunt & defæcati vapores, quos stomachus, cerebro alimentum daturus, per noctem submiserat; qui pauculis ante horis, crassiores cum essent & magis densi, in turbines agitati, totum cerebri inuoluebant atrium. Hos autem vapores & fulgines necessariò penetrare cum debeant corporeæ rerum species, quæ ad phantasiam deuolutæ somnia instituunt; necessariò etiam, leuissimæ cum sint, dum in hos vapores impingunt, distorquentur, trepidant, vacillant, abeunt, redeunt, ut manifestum fit in aquâ, quæ in gyros agitur, vultum suum intuenti. Quàm verò distorta, & quàm à se diuersa apparet species à turbato fontè repercussa? Sic sanè & in somniis fit, præsertim nocturnis. Matutina enim ob vaporum tenuitatem, & æqualitatem partium, rebus quas exprimunt magis sunt conformia, ac proindè minùs terrificæ. Nocturna verò, non res integras prout sunt sed modò hanc, modò aliam partem exprimunt. Et si homo in phantasiæ scenam est producendus, modò caput prodit, modò pedes, modò pectus, modò distortum os, modò oculi oblongi & defultorii, prout species vaporibus infringuntur; & sic non jam hominis, sed monstri figura & quidem horridi representatur; aded tamen implexa, ut sanum de re visâ iudicium ferre non possit.

20. Patet igitur nunc liquidò, quid causæ sit cur phlegmatici, horribilibus rerum simulachris turbentur tam de facili. Vaporibus enim & quidem densis admodum confectum cerebrum circumgestitant, quibus sinceræ rerum species alterantur. Jam verò cum,

Explicatur quomodo physicè id fiat.

Somnia que circa mediam noctem contingunt, horribiliora sunt plerumque quam matutina.

cum, ut antè dixi, homines hi sint naturâ admodum timidi, numquam timor illos corripit, quin vapores tetri cerebrum subeant, illud turbent, ac timoris causam, quæcumque ea demum fuerit, longè supra verum exaggerent.

Timidus
& serupulo-
sus fingit
sibi timores
ubi non sunt.

Quid, quodd & timores sibi fingunt, ubi omnia tuta sunt? Hoc sanè timido proprium est & serupuloso. Sic quibus glis horrore est aut nigra felis, si fortè sub mensam aut secretiori in angulo panni nigri frustulum videant, aut exusta chartæ futiles corrugatasque reliquias, illicò felem vident, aut glirem, præsertim si nox concubia, aut loci solitudo metum augeat. Tam sanè, quod facetum est maximè, totam ex certis combustæ chartæ lineamentis sibi depingunt gliris speciem & figuram; isthic caput, isthic auriculas, isthic pedes, isthic si placet caudam bene longam sibi formant. Quinimò, uti metu, in timido agitantur, omnes, non tantum corporis artus reliqui, sed & cerebri in quibus hæc species formantur ventriculi, ita & species ipsæ falsi gliris mouentur cum cerebro & affluunt; idque tam clarè & viuaciter, ut glirem ipsum in angulo sibi visum esse, ambulare, & subsilire, juramento etiam deposito, ausi sint quidam ex hoc hominum genere affirmare, cum tamen non esset quidquam nisi combusta charta.

21.

Exponitur
modus sibi
fingendi ti-
mores ex
Aristotele.

Quid agas hisce hominibus? timidorum hæc sunt figmenta, & vigilantium insomniæ. Quod enim Poëta rectè de vnâ animi affectione dixit, *Nescis, Pan qui amat ipsi sibi somnia fingunt*, non amor tantum sed & Timori præclare conuenit. Figmenta sibi obtrudit timidus, & in somniis sese decipit, etiam cum vigilat. Perbellè rem hanc disputat & exponit Aristoteles, quam etiam eius verbis dilucidis, exponere erit operæ præteritum non poenitendum. *Quando, inquit, jam in passionibus existimus, facillè decipimur circa sensus. Et qui est in passione timoris, etiam à modicâ similitudine videtur sibi hostes videre; & qui est in amore, videtur sibi videre dilectam. Et tantò facilius quisque decipitur, quantò in huiusmodi passionibus magis fuerit. Sicut & febricitantes interdum animalia vident in parietibus, à modicâ similitudine linearum compositarum. Et huiusmodi apparentiæ aliquando ita intenduntur, ut si quis vehementer non laborat, facillè aduertat quod sint falsæ; si verò passio sit maior, omnino decipiatur, & ad illa etiam moueatur. Ita Aristoteles. Non poterat festiuus exponi hæc*

22.

Virgil.

Aristot. l.
de somn.
c. 2.

10.

hæc

hæc materia; neque scrupulosi timoris, omnia præter verum fingentis & exaggerantis natura, elegantius explicari. Timent omnia, etiam peccatorum simulacra; & sic sibi fingunt omnia quæ terrorem faciunt. Si prima tantum sese obiciant sceleris, ut sic dicam, linamenta; illicò sibi scelus effingunt & quidem terrificum, ac longè maximum. Omnia phantasmata & motus primi, deliberati ipsis consensus sunt; nusquam non occurrunt animo, infestus iudex, & sceleribus tantis debita tormenta. Sic sibi infernum mente fabricant, & ex timore falso, veros sibi & immòdicos dolores faciunt. Atque hæc quidem omnia ex phlegmaticâ cerebri compactione ducunt exordium. Vaporibus enim distorquentur species, quas timor ipse subministrat, exagitat, atque ita peruertit, ut verum inter & falsum quid intersit, nequeant discernere; neque motus primos à deliberatis, neque desideria à peccatorum repræsentationibus, neque voluntatem denique ipsam à phantasmatis iudicando queant separare.

23. Hinc fit *Primò*, ut in morbis, crescant anxietates & scrupuli. Augentur enim aut certè ægritudinis acrimonia mouentur vapores, & conglomerantur in vortices; & rursus morbi præsentia acuitur ingentis timor. *Secundò*, corporis compactionem si spectes, distortis hisce phantasmatis plurimum obnoxia sunt scemina, atque adeò & scrupulis. Cùm enim tota ipsis cerebri corporisque temperies phlegmatica sit admodum, quæque in pituitam prorsus degeneret, facile dum ad phantasmata rerum obiectarum simulacra penetrant, inficiuntur species vapore lurido, & distorquentur. Et rursus quia timida ipsas timoris causas in immensum augent: tantosque sibi angores faciunt, ut non tantum vera à falsis non discernant, sed ne quidem satis ipsis persæpe constet, an vigilent an verò somnient; id est, an res ipsas persentiscant, an deprauata fictaque ab intemperato cerebro rerum simulacra.

24. *Tertiò* tandem patet, cur phlegmaticorum scrupuli, varii plerumque sint, desultorii, quique per omnia facile vagentur scelera, neque vni materiæ nisi pauco tempore, & per intervalla pertinaciter adhereant. Aqueis enim corpusculis impressa cùm sint quæ metum faciunt simulacra, facile etiam diffluunt, præsertim alio subeunte ex alio. Et rursus etiam quia natura sunt timidi, nulla prorsus est materia, ex qua sibi quæ horro-

E e rem

tem incutiant, quantumvis fanaticum, non effingant. Atque hæc secunda est scrupulorum causa, & quæ latissimè pervagatur.

Tertia causa interna scrupulorum, peculiaris cerebri, aut totius, aut aliquâ in parte intemperies.

Hac autem sæpè est à nimia attentione, aut abstinentiâ.

Multi ex his in vno tantum scrupuli genere insanunt.

Vnae hoc fiat exponitur.

Tertia denique scrupulorum causa, non tam ab humorum toto corpore diffusâ intemperie, quàm ab ipsius cerebri læsione particulari est petenda. Sicut experienciâ satis constat, aut morbo aut etiam vulneris violentiâ, nonnumquam ita disturbari cerebrum, & eneruari, vt non satis sese, ad percipiendas quæ per sensus allabuntur res, queat explicare: vnde mens ipsa ita destituitur, vt nihil ratione bonâ statuat, aut diiudicet. Ita & attentione nimia, dum ad res sacras, diuinorumque contemplationem animus applicatur; aut etiam dum nimia abstinentiâ corpori humor, cerebro autem subtrahuntur spiritus; dissoluitur organi symmetriâ, neque sibi, iudicis que formandis satis sufficit eneruatus animus. Hinc phantasmatis aguntur omnia: & quidem malè cohærentibus, & in ridiculum consarcinatis modum.

Rursus id euenit sapissimè, vt quibus sic ceritum est caput, & non nisi helleborò curabile, vno tantum dementiæ laborent genere. Regem sese esse sibi fingit vnus, & nil nisi regiam spirat maiestatem, quod regis nescio cuius fanaticum simulacrum ad valuas imaginatricis cellulæ, pertinaci visco impressum, difertèque expressum adhæreat, totamque in se imaginatiuæ potentia trahat aciem. Hinc nil nisi regem spirat, nil nisi sceptrâ loquitur & coronas; nihil enim nisi quod regium est, imaginationi obiicitur. Et quia phantasmatis tantum regitur dementis animus, hinc nihil nisi regem aut agit aut sonat. Non aliter in quibusdam agitur, quibus attentione nimia, aut studio, aut abstinentiâ contractum est aut læsum cerebri organum. Sæpè non nisi vno scrupuli genere laborant, sed acri admodum & renaci. Nonnullos quæ Fidei mysteria concernunt; alios quæ iustitiam spectant; hos quæ Confessionem, illos quæ Communionis sanctitatem reuerentiam que debitam concernunt, vrunt acerrimè; ea pene semper obuoluuntur animo, stultissimisque irretiunt modis. Hic hæret ipsis aqua & iudicium; ad cætera tamen diiudicanda satis expediti. Quid dicam vt ab his me expediam, nec tamen malâ gratiâ? Sanè aut in vnâ capitis parte non satis sibi constare quod læsum est cerebrum, omninò dicendum

25.

26.

endum est: aut certè, dum varia timore concitante, per phantasiae cellulas & cerebri ventriculos discurrerent peccatorum simulacra & phantasmata, vnum fortuito casu, validius in cerebri substantiam imegisse, & viscoso melancolicoque humori impactum inhæsisse, ibique cæteris phantasmatis diffugientibus fixisse sedem: isthic ab imaginatiuâ virtute semper conspicitur, indeque fieri, vt mens ad idem, quod sibi semper præsens est, peccati trepidet simulacrum; aut etiam ad alia, quæ tamen huic quod phantasia primò læsit, sunt similia eiusdemque generis. Hinc fit vt qui semel in restitutione faciendâ aut factâ, à scrupulis ingentem passus est cerebri labem, eandem etiam passurus sit in omnibus quæ restitutionis materiam spectant. Accurrunt enim illic species eiusdem genii & generis, cum vnicum sibi simile phantasiae dominari persentiscunt, totumque exinde ambiunt cerebri dominatum.

Qui vno scrupulo laborat, illico laborabit in finis eiusdem speciei.

27. Atque hæc fere sunt, quæ ex ipsâ corporis compactione & internâ cerebri compositione existunt scrupulorum causæ, aut si ita vis scrupulorum potius fomenta. Fateor quidem inter alias huius morbi causas, ignorantiam à Theologis quibusdam annumerari. Verùm qui ex incitiâ oriuntur, propriè dicti non sunt scrupuli. Errores sunt, & scrupuli dicuntur, sed improprie, nos autem de meris scrupulis nunc agimus. De erroribus enim Tractatu 3. actum est satis. Errores autem si fuerint quibus laboratur, facile eos erit deponere, cum de rei veritate patientur sese modeste instrui. Id autem facile patientur, si phantasmatis non agantur. His autem si inhæreant prætracte, etiam postquam errorem dedocti fuerint, tum verò fateor incitiâ & errorem, in scrupulos degenerasse; neque eos posthac ignorantiam, sed veris scrupulis laborare.

Aliquando ignorantia degenerat in scrupulos.

§. III.

Proponuntur causæ externæ scrupulorum.

28. PRÆter has quas exposui scrupulorum scaturigines naturæ infirmitas, fateor nonnullas esse extrinsecus aduenientes causas, per quas aut seminantur scrupuli, aut si quæ fortè animo insper-

Causa externa scrupulorum.

sa sint femina, excitantur, incrementum accipiunt, ac denique quæ fuerant antè exigua, in immensam excrescunt molem.

*Prima,
commer-
cium cum
scrupulosis.*

Ac prima quidem est, ipsum cum scrupulosis hominibus commercium. Etenim contagiosus admodum est hic morbus, nec attractu solum inficit, sed & solâ nonnumquam præsentia malum afficit. Nec verò id miror. Cum enim, uti dixi, scrupulosi genius pusillanimis sit & timidus, & subinde etiam arrogans sui que tenax; ex utraque causa fit, ut rationes conquirat undique, quibus scrupulos suffuleat, sibi que persuadeat se sentire non imprudenter. Itaque eum in hominem, aut etiam in librum incidit, sibi ut quidem arbitratur fauentem (quid autem non fauet scrupulosis, ut pertinaciam suam quasi manu teneant & defendant?) illicò quidquid dixerit, ambis, ut aiunt, brachiis amplectitur, neque jam scrupulis agi se iudicat, sed ratione bonâ, utpote quæ à viro sancto, aut optimâ femellâ fuerit confirmata; & sic fit morbus animi incurabilis.

29.

*Timidus
timidum
facit.*

Rursus autem, eum eum, cuius auctoritas apud ipsum tanti est ut sententiæ eius prorsus adhæreat, videt suspicionibus agitari, pauere ad omnia, nullique rei quasi certæ se committere; illicò ipsi quoque mouetur phantasia, dubium suboritur, illudque metuit, ad quod alium viderit impallefcere: nihil enim tantoperè meticuloso timorem facit, quam metus alienus. Ideo non abs re fortissimus imperator Gedeon, Madianitis illaturus bellum, relaturusque victoriam Sacris litteris adeò decantatam, cum non paucos videret vultu pallido, incessuque languido vix corpus trahere aut arma sustinere, illicò edicto publico totis castris iussit proclamari, *Qui formidolosus est & timidus, reuertatur. Quâ de causâ? ne pauescere faciat corda fratrum suorum, sicut & ipse timore perterritus est.* Optimum sanè Imperatoris consilium. Abscindenda erat mali origo, ne contactu in omnes serperet. Serpit autem in meticulosos maximè; tum quia timenda esse illicò sibi persuadent, quæ aliis metum incutiunt; tum quia timori suo ab alienâ trepidatione petunt non tantum exemplum, sed & patrocinium. Sic timidus timidum fouet, & suo metu auget alienum. Et nauigationum inexperitis, si quando tempestas etiam exigua ingruerit, maior oboritur trepidatio, à vicini rem etiam inexperti pallido vultu, intempestiuisque vocibus, quàm ab ipsâ ventorum tempestate, quæ sæpe

30.

Iudic. 7.
v. 3.

sapè nulla est, nisi in animo trepidantis præter rem.

31. Secunda scrupulorum externa causa & penè præcipua, aut potius faber & simul etiam instrumentum, est Diabolus. Non quidem quòd existimem, malignus ut sit & perversæ mentis, tantâ eum valere eloquentiâ, ut suo Marte falsisque rationibus quibus innituntur scrupuli, quidquam homini sanò, nec rerum ignaro possit persuadere. Istud enim quâ quæso mihi Dæmon oratione, aut quibus verborum lenociniis imponet, ingens me crimen commississe, quòd bina stramina in crucis figuram decussata, dum plateas obambulo, pedibus fortè conculcarim? aut quod Veneris die, panem sciderim cultro, quò pridie carnes dissecai? certè id mihi ne ipsamet quidem eloquentia fecerit esse credibile. Et tamen istius furfuris passim sunt scrupuli.

Secunda scrupulorum causa est diabolus.

32. Hoc tamen fateor, egregium agyrtam esse; circumspectare omnia, totamque corporis temperiem dum assequitur (quod quidem ipsi est facile) tum verò ut in rem suam sanguinem moueat, humores alteret, variaque quæ in cerebri ventriculis delitescunt simulacra phantasiæ repræsentet, artificem esse non vulgarem. Rursus ut simulacrorum variorum species inter se combinet, & quasi consuat, veteramentarius est callidissimus, atque in paucis excellens. Itaque si quem viderit naturâ timidum, aut melancholicis cogitationibus implexum; tum verò partes suas agit, gnauiter sanè & industriè. Cùm enim satis noverit, peccatorum objectâ specie vel minimâ, hominem solere perturbari, illico grauissimi sceleris, quasi jam jam committendi aut etiam commissi, imaginem phantasiæ repræsentat; blasphemix puta, desperationis aut luxuriæ: eamque humoribus tetrâ obuolutam, circa imaginatiuæ potentix valuas, vi detinet; sic ut aliud nihil, præter hanc quæ semper oculis internis obuersatur sceleris speciem, animus sic præpeditus possit meminisse. Cùm verò naturæ sanguinisque constitutione timidus sit ille, cuius Dæmon animum pertentat; facilè ad mali imaginem exhorrescit. Quod cùm scelestus veterator persentiscit, tum omni arte phantasma istud in tetriorem figuram effingit, adjectis aut vaporibus quibus phantasma scèdiùs refringatur; aut etiam aliis peccatorum rerumque simulacris, quibus in monstrum abit figura; non exiguos tamen timores paritura. Puerorum dicas esse terculamenta, qui nescio quas ferarum aut

Scrupulos excitas ad mouendo phantasmata, natura cuiusque accommoda.

Ea in phantasia detinetur & facit tetriorem.

Dæmonum figuras ori opponunt, vt pueris sibi coæuis metum faciant. Sed quod pueris lusus est, id Diabolo ad terrendos animos est artificium. Vtrumque mera fictio est, mera ludibria: non fictos tamen exhibitura sunt timores. Adeo enim ludificationibus eiusmodi planè ridiculis, puerilibusque terriculamentis, lassatur tandem animus; vt ad nullam prorsus actionem, neque quæ Deum, neque quæ rem priuatam, aut publicam pertinet, satis se queat explicare. Hinc tandem manus dat degener mens, neque quidquam aggreditur virtute suâ dignum & Deo.

33. Hoc autem cum Dæmon obtinuit, tum verò victoriam retulit, etiamsi peccatum non persuaserit. Non enim hoc sibi proposuerat, animum ad virtutem factum sceleribus expugnare, sed stultis ymbriticisque velitationibus ita delassare, vt præ defatigatione arma abjiciat, quæ nulla inferni vis ei poterat extorquere. Detexit has imbellis inimici technas & artes, egregius Diaboli antagonista & debellator D. Ignatius, easque, vt cunctis profstaret quod in se fuerat expertus, in aureo Exercitiorum libello descripsit hisce verbis. *Callidè obseruare solet inimicus, qualisnam sit anima cuiusuis conscientia, crassiorne an delicatior. Et si quam inuenit delicatam, multò quoque delicatorem efficere nititur, & in extremum quemdam redigere anxietatis gradum, vt sic miserè turbatum, à profectu spirituali tandem deiciat. Puta si animam nouerit que peccato nulli consentiat mortali neque veniali; imò ne vmbra quidem, vt sic dicamus, voluntarij peccati sustinere queat; tunc, quoniam non potest veram illi peccati rationem obijcere, eò satagit adducere, vt peccatum ibi esse credat quod reuera non est; cuiusmodi est de verbo aliquo, vel cogitatione uinculâ repentinâ. Crassam è diuerso animam, seu Conscientiam, reddere crassiorem studet; vt que negligebat prius venialia peccata, mortalia quoque nunc parum curet, ac indies minùs respiciat. Non poterat res tota dilucidius exponi. Sanè rem expertus loquitur; & si vsquam, hîc profectò locum habet tritum istud & peruulgatum, *Experto crede.**

S. Ign. in
l. exercit.
notat 4.
de scrup.

*Finis quem
sibi in scrupulis
conscientiis præ
fixum habet
Dæmon,
est delassare
animi
vires.*

34. Solet autem artes suas tum maximè admouere versutissimus impostor, cum aut vitio corporis & cerebri, aut fortunæ aduersæ cogitationibus, aut infelici rerum euentu perculsus est animus, & quasi tenebris obuolutus. Tum enim quasi in nocte *Tenebras
quasi
anima vt
scrupulos
illi inge-
rat.*

mediâ constituto, terribiliora apparent omnia. Vtitur ergo
 32. opportunitate datâ sagax Dæmon, eaque homini sic præpedito
 immittit spectra, quæ quasi per tenebras visa magis terreant; &
 dum terrent, attentionem omnem ad cætera præpediant, ma-
 joribusque dein tenebris trepidantis animum inuoluant; sic vt
 nulla ei lux appareat, aut affulgeat, quâ quidquam possit de se
 actionibusque suis rectè decernere. Sic nempe tenebris timor,
 & vicissim tenebræ mentis timori, mutua dant incrementa.
 Ita disertè David: *Timor & tremor venerunt super me & con-*
texerunt me tenebre

Super scrupu-
pulos tene-
bras men-
tis auget.

Psal. 54.
v. 6.

35. Illa denique solennis est Dæmonis astutia, vt cum iex senten-
 tiâ, sua videt artificia & ludibria objecta processisse, timorem
 nempe sese grauem animo incussisse; tum verò, vt totum sibi a-
 nimæ asserat imperium, vires assumit, & in eam partem quâ da-
 ta porta est scrupulis, ferociùs incumbit. Et aut idem, quod
 primam impressionem fecit, scrupuli simulacrum identidem
 diu noctuque menti repræsentat, aliis tamen aliisque rationibus
 quasi vestitum; aut etiam nouas scrupulorum conscribit copias;
 omnigenas, inquam, adornat falsimonias, dubitationes ingerit in-
 finitas, quibus miserandum in modum mens in varia distrahi-
 tur: & dum nihil quidquam expedit, tandem afficitur ingenti
 rerum Diuinarum tædio, & præ nimiâ lassitudine manus dat.
 Atque hæc quidem Dæmonis artes sunt.

Et tandem
lassitudine
mentem
expugnat.

36. Fateor tamen tertiam scrupulorum externam causam, non
 rarò esse Deum ipsum, non sine summo iudicio & sapientiâ, an-
 gores illos innocentissimis etiam mentibus immittentem, aut
 certè permittentem immitti. Nam sanè, si immodici non fue-
 rint, nec supra metas exorbitent, habent & scrupuli fructus
 suos, & quidem minimè pœnitendos.

Tertia
scrupulo-
rum causa
est Deus.

37. *Primò* enim cum acerbissimi sint toleratu, grauissimosque a-
 culeis suis dolores afferant, certè pro peccatis commissis, si ra-
 tione bonâ submissèque tolerantur, ingentem dabunt satisfactio-
 nem; pœnasque Purgatorii flammis luendas, acrimoniæ iniustæ
 vi expiabunt. Quòd si autem morbos quandoque acutissimos,
 peccatorum sordibus eluendis, corpori immittat ratione opti-
 mâ amicorum sollicitus Deus; cur non & animæ cruciatum a-
 liquem, eandem ob causam, modico præsertim tempore du-
 raturum possit permittere? id verò si faciat, cur non dicendus

Fructus
primus
scrupulorum.

est

est amicorum suorum incolumitati æqui bonique consulere?

*Fructus
secundus.*

Secundò plurimum etiam secum boni afferunt scrupuli, præsertim iis qui è dissoluto viuendi genere recenter retracti, ad meliorem frugem & vota verterunt & studia: quòd nempè præacutis scrupulorum aculeis acti, maius odium concipiant antea vitæ, cuius tam amaros modò fructus sentiunt: & sic, in arrepto vitæ innocentioris instituto persequendo, validius confirmantur. 38.

*Tertius
fructus.*

Tertidò cum peccatorum reliquias anxie examinant, & expendunt, etiam ea sæpius detestantur. 39.

*Quartus
fructus.*

Quartò dum speciem etiam minimam peccati tantopere exhorrent, veri apertique sceleris odium imbibitur; neque facile hostis commercium quis admiserit, qui eius umbram solet expauescere. Ita D. Ignatius. *Posterior*, inquit nempè verus scrupulus, *per tempus aliquod (dum præsertim recens est vitæ melioris institutio) animam rebus spiritualibus vacantem non parum iuuat, cum eam mirum in modum purget, atque ab omni peccati specimine abducit.* An non ægris id vsu venit, vt cum ex morbo periculoso & graui, quo vires corporis admodum afflictæ sunt & detritæ, vtrumque emersere, periculum licet euaserint, tamen à sagaci Medico præcepta accipiant, quibus & aëris inclementiam fugere sollicitè, parcius edere, cibisque à se designatis abstinere aliquantisper iubeantur? quinimò & vini largioris, & ferculorum, præsertim quibus æger inhiabat, suspensiones ingerit, easque in eorum vsu circumstantias circumscribit, quæ in bene valente sanoque corpore, obseruationes forent futiles, nugæ meræ. Sic sanè optimo consilio, eos præsertim quos magnæ animi ægri tudines diu afflixere, quos rerum fluxarum peruersus vsus, quos affectionum libidinisque temperies, in plurima egere scelera, patitur Deus sollicitudine anxiam conflictari, aërem ipsum ne noceat exhorrescere, vbique pericula suspicari. Utile id est imprimis è tanto morbo conualescentibus, vt sibi non negligenter caueant, debilibus adhuc & imbecilibus; ne minimam rursus veterum peccatorum, afflati aurâ, cortipiantur iterum antiquo malo, & in consueta sibi scelera relabantur. 40.

*Quintus
fructus.*

Quintò iuuant scrupuli, vt iis correptus sobriè de se sentiat, imbecillitatem suam serio agnoscat, atque se in omnem demissionem animi modeste componat. 41.

Juuant

42.

Juant *denique* ut ad Deum magnâ fiduciâ accurrant; eius auxilium sine quo se nihil quidquam posse confitentur, serîo magnâque animi contentione implorent; Diuini vultûs radium experant quo mentis tenebræ discutiantur, optataque lux redeat, quæ quid agendum sit aperiat, & diu expectatam menti referat serenitatem. Hos ergo aliosque fructus quàm plurimos secum scrupuli, cùm non admodùm sunt exorbitantes, asferre cùm possint & verò sæpè asferant, nullus sanè posthac mirabitur, Deum esse nonnumquam scrupulorum originem, quibus non leuiter sibi amicissimos patitur conflictari: præsertim cùm verissimum sit istud Apostoli effatum, *Fidelis autem Deus est, qui non patietur tentari vos supra id quod potestis, sed faciet etiam cum tentatione prouentum, ut possitis sustinere.*

*Sextus fructus.**2. Cor. 10.
7. 13.*

§. IV.

Exponuntur signa ex quibus diiudicari possit an scrupuli sint à naturâ, an à Dæmone, an à Deo.

43.

Am variæ itaque cùm sint scrupulorum origines, operæ pretium erit signa quædam in medium producere, per quæ, à quâ causâ singuli proueniant, haud difficile erit diiudicare. Et primò quidem istud indubitatum est, si quando à Deo ipso, aut etiam per Angelum, animæ prorsus perpurgandæ immittuntur, non longo eas durare tempore; & tandem tempestatem omnem summâ malaciâ, mentisque serenitate placidissimâ commutari. Contigit id certè D. Ignatio, primis in melius commutatæ vitæ diebus, & in ipsâ stadii decurrendi januâ. Manresanam speluncam vix subierat, austerissimæ vitæ prima positurus tyrocinia: & ecce quasi agmine factò, in hominem nihil minùs cogitantem infesti vndique incurrunt scrupuli. Tota ei antea vitæ scena ob oculos proponitur, Exomologesi quantumuis seriæ & accuratæ, quam in Serrato Monte instituerat, non acquiescit. Singula in memoriam vocat, expendit, trutinat; & dum attendit singula, ad omnia expauescit. Sic totæ transiguntur noctes, & dies, labore improbo, timore prorsus insuperabili, fructu nullo. Conciderat deuictus Heros, nisi Diuinus fauor, pectus intrepidum

*Scrupuli qui à Deo sunt, non diu durant, & cum magnâ animi tranquillitate desinunt.**Patet in S. Ignatio.**Ribadin.
in vita S.
Ignat. l. 1.
c. 6.*

F f

hacte-

hactenus; nouâ virtute obarmasset. Pertinaci octo dierum ab omni cibo potuque abſtinentiâ, importunos hoſtes expugnare dum nititur, nequidquam nititur. Obedientia ſola victoriam dedit. Juſſus tam inauditum jeiunium ſoluere, quod octo dies jam tenuerat; aliqua tunc ei oborta eſt lux & tranquillitas. Sed breui ſuborta iterum tempeſtas aded viri pectus oppreſſit, vt jam naufragium facturus, & de conſtantiâ arreptâ vitæ deiiciendus planè ſibi videretur. Cùm ecce tyronis ſui labores miſeratus Deus, virtute viri ſatis ſuperque comprobata, illicò diſcuſſa ſunt infeſtæ tenebræ; Diuina menti lux rediit; fanaticos agnouit hoſtes; metus omnis abiit; & ſubito ea oborta eſt Ignatio ſerenitas, quæ toto eum vitæ deinceps tempore comitata, in tantum Heroëm euexit, præclariffimosque docuit ab infernis hoſtibus triumphos reportare. Imperauit nimirum, imperare qui potuit, *ventis & mari, & facta eſt tranquillitas magna.*

Matt. 8.
v. 28.

Exponitur
id ratione.
Deus exercet
animâ
vt eam
purgat à
vitijs.

Sic agit Deus. Quos exercet ſcrupulis, non diu exercet, ne fuccumbant: nec ſine pacis liquidiffimæ beato fructu; ne fruſtranea fuerit, tam dura amici optimi exercitatio. Etenim cùm id ſolum in obſcurendis menti ſcrupulis, propoſitum ſibi habeat Deus, à priſtinis peccatorum reliquijs animum perpurgare, & maiorem, vt diximus, peccati committendi horrorem incutere; hæc cùm ſufficienter eſt aſſecutus, retrahit tandem & manum & ſcrupulos, virtutis inducendæ tempeſtiuam quidem, ſed tamen temporalia tantum inſtrumenta. Hunc eſſe ſibi familiarem agendi tenorem, per Iſaiam teſtatur Deus ipſe. *Sanctum, inquit Propheta, nomen eius, in excelſo eſt in ſancto habitans, & cum contrito & humili ſpiritu, vt viuificet ſpiritum humilium, & viuificet cor contritorum. Non enim in ſempiternum litigabo, neque uſque ad finem irascar; quia ſpiritus à facie meâ egredietur, & flatus ego faciam,* quibus nimirum inania phantaſmata diſſipentur penitus, atque in auras abeant. Si enim animæ munditiem accurare volebat Deus, vt quid ultra litiget, Conſcientiamque extimulet ſi penitus eſt perpurgata? vt quid medicinam adhibeat, vbi ſcrupulorum amaroribus, morbi ſuperatæ ſunt reliquiæ, & totus ſibi animi conſtat vigor? Fruſtranea ſanè hæc eſſent poſthac adminicula, ſine fructu medicinæ, adeoque intempeſtiuæ: Deus autem nihil agit importunè, aut quod ſit præter rem. Quid ergo? audi eodem loco apud Prophetam, inſtituti ſui rationem reddentem

44.

Iſa. 57. v.
15. & ſeqq.

Deum.

Ibid. v. 18. Deum. *Vias eius, inquit, vidi, & sanavi eum, & reddidi consolationes ipsi & lugentibus eius. Creavi fructum labiorum pacem; pacem ei qui longè est, & qui propè, dixit Dominus, & sanavi eum. Impij autem quasi mare feruens, quod quiescere non potest; & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum: non est pax impijs dicit Dominus.* En vt pacem sano afferat, consolationesque ex ipsis quos animo admouebat angoribus, medicinâ feliciter peractâ, educeat Deus. *Reddidi consolationes, inquit, nimirum quia sanavi eum;*

45.

In alia omnia abit Dæmon. Cui cum nihil adeo præfixum sit, quàm vt quos ad scelestam vitam persuasionibus se videt non posse pertrahere, eos angoribus vrat scrupulisque perturbet; quò magis sibi succedere videt artes suas, eò illis inhæret præfractius, pluresque obuoluit scrupulos. Vexat enim, tantum vt vexet, non verò vt mentem curet. Hinc si quem stimulis eo perurserit, vt de peractis bonâ fide Confessionibus dubitare incipiat, nouamque de antea vitâ exomologesim ad sedandos animi cruciatus instituat; tum verò nouos subiciet animo sic perturbato scrupulos; & non vnâ tantum sed & centenas exomologeses suadebit, & facillè persuadebit deceptor improbus; & quidem non vni tantum viro, sed varijs Confessarijs exponendas. Sic trahitur per diuersa subfellia infelix anima; vbi que luctus suos deponit, vbi que ingemit, & nusquam solarii quidquam adipiscitur. Evidens id autem est, stimulos eiusmodi, quantumcumque videantur ad meliorâ compellere, à Deo non submitti; quandoquidem etiam dum scrupulis mentem exerceat & vrit Deus, non alium sibi scopum præfixum habeat, quàm plenam animo sic turbato inducere serenitatem. *Ego enim scio cogitationes, quas ego cogito super vos, ait Dominus, cogitationes pacis & non afflictiones, ut dem vobis finem & patientiam.* Itaque cogitationes illæ quæ nusquam finem habent, & numquam terminantur, agglomerantur quintidè indies, & exurgunt quasi mare feruens quod quiescere non potest; & redundant fluctus eius in conculcationem & lutum, neque pacem tantoperè quæsitam, post summam animi defatigationem afferunt; manifestum est à Deo non existere. An autem à deprauatis humoribus, an à ipso Dæmone primam trahant originem, id quidem ad rem nostram parum facit, dummodò à Deo non esse constet. Vndecumque demum ducant exordium,

Diabolus
vexat ho-
mines vt
eos defatigat.

Ierem. 29.
v. 11.

Iſaias sup.

Sumit

F f 2

æqua-

æquale afferunt damnum animæ: cùm istud certum sit, neque quidquam sine humorum intemperie in animam per scrupulos Dæmonem agere; neque etiam quidquam in cerebro humano per atram bilem, aliosue exorbitantes humores turbari, quin illicò rei benè gerendæ spe, accurrat impostor acutissimus, suasque partes agat callidissimè.

*Quandoz
scrupuli in-
cipiant à
naturalì
intemperie
corporis.*

*Indicia
duo.*

Quòd si tamen, sine vllâ prorsus præcedente causâ quæ menti dolorem aut perturbationem possit incutere, angi cor, obduci vaporibus cerebrum, & horrore subito cortipi tibi membra per sentiscis; atque exinde scrupulorum si tempestas mentem occupat, non ex vano dices, tumultum omnem animique perturbationem, ex atrâ bile faculentisue humoribus, qui cerebrum subeunt, anterioremque (vbi imaginandi facultas residet) cellulam inficiunt, ducere initium; eumque esse naturæ morbum, ac cerebri infecti vitium.

Et hoc quidem longè certius tibi persuadebis, si non vnâ ex parte exsurgant scrupuli, sed vndique quasi agmine facto profoliant. Si, inquam, in qualibet quam aggredieris actione, timor obrepat; adeò vt tam angaris si comedas quàm si cibo abstineas; peccaturumque te credas & cùm loqueris & cùm taces; & cùm te domi contines & cùm eâ egredieris; & cùm vigilas & cùm concedis cubitum. Sanè si quæuis materia metus faciat, cerebri malè feriat id vitium crede. Atriori enim sanguine aut bile, non prima tantùm, sed & secunda correpta est cellula, in quâ æstimatediam animæ vim residere, cum Galeno, docent Medici. Quæ cùm semel è loco suo & statu conueniente est deturbata, nusquam pedem figit emota mens, & quasi cæca oberrat vndique, nullumque de rebus actis agendisue, sanum quod fit, fert iudicium. Hanc autem æstimatediam potentiam euagationem facilè, altiori, quodque à phantasmatis non dependet, mentis iudicio, quiuis discernet, cui tota necdum euerfa est mens.

*Indicia
quatuor
vnde dis-
cernas an
scrupuli
veniant à
Dæmone.*

*Indicium
primum.*

Quòd si tamen etiam accuratiùs dignoscere libeat, quinam ab ipso Dæmone immissi sint scrupuli; aut si non immissi, quando nam saltem iis sese inserat improbus veterator, id sanè jam erit oppidò manifestum. Et quidem, nullum de hâc re dubium relinquitur: *Primo* si angoribus illis tandem deturbari de constantiâ animi incipis; si ab arrepto vitæ frugalioris studio, præ nimia

nimiã mentis fatigatione te sensim auocari; & præcipuè, quod Diabolicum est maximè, si de salutis assequendæ spe & fiduciã deiici, & tamquam de re desperatã repelli te quasi per vim persentifcis. Vafra quidem sunt hæc Dæmonis artificia; sed nimis euidentiã, quã vt auctorem tam funestum celare nos possint. Detexit has technas jam dudum, cælesti lucẽ perfusus Ignatius.

S. Ign. in
secundis
reg. de
discern.
Spirituib.
R. 5.

Vnde istud est eius præclarissimum effatum. *Sin autem per discursum mentis aliquid offertur vel sequitur, quod ex se malum sit, vel auocet à malo; vel ad minùs bonum impellat quã anima priùs querendo sequi decreuisset; vel animam ipsam defatiget, angat ac perturbet, sublatã quæ priùs aderat quiete, pãce, & tranquillitate; euidens tunc erit indicium, auctorem esse cogitationum eiusmodi spiritum malignum, utpotè utilitati nostræ semper aduersantem.* En vt de auctore pessimo minimè dubitet, in hãc palestrã exercitissimus athleta. Plurima sanè possent exinde confectaria deriuari, quæ breuitatis causã prætereo. Istud tamen dissimulare non possum, quod ex hãc Sanctissimi viri sententiã, pateat

49.

Secundò, minimè etiam dubitandum esse, à Diabolo ingestos esse scrupulos, quoties illi sanctissimis actionibus, intercurrent, præsertim si iis aliàs non admodum perturbaris. Contingit enim, idque sæpissimè, vt quis dies integros placidè agat, nullo peccati metu rebus quotidianis intersit; cùm verò ad sacram Synaxim aut exomologesim animum seriò applicat, tum verò percelli se sentit, horrore concuti, & ab ipsã sacrã mensã nescio, quo metu deturbari. Euidens est illius astu tempestatem hanc excitari, qui actionem tam sanctam prorsus optaret conuellere; aut si non potest, saltem religionis actum insanis angoribus interturbare. Semper enim vt rectè D. Ignatius, *utilitati nostræ aduersatur.*

Secundũ.

50.

Tertiò ab eodem capite scias diffluere scrupulos, si in vnã tantùm peccati specie metus illos angoresque percipias, neque ad alia tantoperè exhorrescis. Etenim cùm omnia prorsus scelera auerfetur Deus, certè quæ ab ipso immittuntur animæ cogitationes, bellum cuicumque peccato inferent, neque mentem sibi dilectam patietur Deus vllã criminis sibi exosi specie irretiri. Et tunc quidem

Tertium.

51.

Quartò euidentiùs id erit indicium, si ad cætera projectus sis, neque quidquam pensi habeas, quantum dissolutis tuis moribus offendatur Deus; interim tamen circa minutias quasdam exiles-

Quartum.

Aliqui
scrupulosi
sunt in ve-
bis exiguis,
& in aliis
sunt valde
dissoluti.

quæ res tibi mens hæreat, peccandi periculo prorsus perterrita & suspensa. Ridendus planè est hic angor, vti importunus, ita & intempestivus admodum. Certè de facietiarum genere mihi semper visus est Samaritanæ mulierculæ apud D. Joannem scrupulus.angebatur enim verò quòd communionem sermonis cum Christo Iudæo haberet, & de committendo scelere admodum sollicita: *Quomodo, inquit, tu Judæus cum sis bibere à me possis, quæ sum mulier Samaritana? non enim conturitur Judæi Samaritanis.* Ingens profectò facinus, enorme scelus! Interim quæ aquam Judæo detractat porrigere, ne sese contamineat scelere, non erubescerat corpus prostituere per summam infamiam, vetitisque & fortè non vnius scortatoris amplexibus inherere. Ita sæpe fit; reperiuntur eiusmodi homines non pauci, quibus preces solitas non absoluisse, lustrali aquâ se non abluisse, micam panis die jejunii glutuisse, summa sit religio, variisque, id si fecerint, virgentur animi stimulis. Interim per summam impudentiam quælibet effurunt, arrodunt omnia, dissensiones serunt, foment odia, Dei hominumque apud eos est contemptus par. Acum die Dominicâ vestibus admouisse, summum orimen est; nullum verò, famam innocentis hominis linguâ conficere. Intolerandum scelus est, carnem die jejunii primis labris delibasse, atque id illi- cò exomologesi est expiandum, & humanas verò carnes dentibus conuellerè, dilacerare inquam amicitia leges, aliena facta in pessimam interpretari patrem, nihil non admordere, id verò tranquillo prorsus sit animo, neque vllis Conscientia stimulis perurgetur. Apage sis cum eiusmodi scrupulis aut potius ineptiis, quibus vel ipsi Heraclito risum moueas, & lacrimas Democrito. Quis enim inæqualitatem hanc non videat, Dæmonisque ridiculas artes non internoscat, quibus interim ridiculum in modum & tamen deplo- randum admodum, miserè detineris & illuderis?

Ioan. 4.
v. 9.

Ponuntur signa, ex quibus dignosci queat an quis sit scrupulosus.

52. **S**ed satis sit. Cumque morbi huius tam importuni causas expo- Indicia ex quibus dignosci potest an quis sit scrupulosus.
suerimus & originem, istud tandem breuibus dicendum est, quæ demum sint signa, è quibus recte dignosci possit, an quis hæc mentis ægritudine sit correptus. Et quamuis ex his quæ jam exposita sunt, facile id sit statuere, modo ea quæ vniuersim dicta sunt, particulatim applicentur; iuterit tamen quædam criteria indicare, è quibus facilis erit huius morbi coniectura.

Ac *Primo* scrupulis sese corripit recte is statuet, qui passim in rebus omnibus agendis de actionum suarum bonitate aut malitiâ dubitat; peccatumue esse suspicatur id quod agit, sine vllò, aut certè & vano futiliqûe fundamento.

Secundo si vt res aliqua fortè peracta est perperam, leuique aspersa sit crimine quæ exhibita est actio, magno tumultu inuoluatur mens, angatur cor, & præter rem, culpæque commissa merita exæstuet.

Tertio si re antè benè perpensâ, virique prudentis & boni consilio constitutâ, illicò pedem retrahis, quòd fortè erratum sit à te, vtrpotè qui totam causam fortè non rectè exposueris, forrè etiam quòd à te consultus rem non planè intellexerit; aut etiam quòd fortè non eâ sit scientiâ, qui de re potuerit prudenter diiudicare. Hæc, inquam, si tibi importunè ingerantur, tunc scias non fortè, sed certò certius, te scrupulis intricari.

Quarto euidentius id erit, si postquam plures consulueris, & tibi aliisque negotium facestueris ineptissimum, iisdem nihilominus angoribus & sæpè etiam maioribus implicaris.

Quinto si ea quæ cunctis patent & manifesta sunt, anxie examinas, & quasi rem admodum abstractam, & intricatam proponis, & quidem sæpius, & quidem non vni.

Sexto si ratiocinio, consecutionibusque quæ nemini sano incidere, de peccato commisso certi quid statuas, firmumque iudicium feras.

Septimo,

Septimò, si peccata esse statuas, quæ à viris optimis sine vllâ criminis suspitione, vides agi promiscuè.

Octauò si dum Conscientiæ examen instituis, maioribus tenebris mentem videas obscurari.

Nonò si Confessione, non semel sed sapiùs institutâ, accrescant dubia nihilominùs, & vti fit, aliud ex alio pullulet, nouosque secum metus & suspiciones nouas trahant.

Denique ne infinitus sim, si Confessarius, animæ inquam Medicus, asserat, scrupulis agitari te, id tecum certò & indubitatum statue, eò morbo te prorsus correptum teneri. Quid verò deinde, inquires, id si credam? Quid? tum demùm assero magnâ ex parte sanatum te, id tibi si persuaseris. Medicinam tum demùm adhiberi patieris malo accommodam. Nemo quæ pesti depellendæ sunt necessaria, adhiberi sibi volet, nisi qui peste contactum se crediderit. Atque hoc habet sibi speciatim proprium morbus hic de quo agimus, vt nemo quantumcumque scrupulis agitetur, scrupulosus aut dici velit, aut videri. Et quamuis res sit oculis conspicua, & omnium ore decantata, numquàm eo sese morbo correptum esse, fateri appetat. Fortassis ne videatur aliis insanire, aut etiam vt nullam medicinam recipiat, sibi que soli tantò vehementiùs insaniat. Quamquam & hîc etiam Diaboli artes agnosco, qui vnâ cum scrupulis, insignem solet turbatis mentibus ingenerare arrogantiam, iudicii que peruicaciam, vt soli sibi videantur sapere. Et donec sic sapiunt, omnem etiam præfractè respuunt mali medicinam. Sed hæc Tractatu sequenti dicenda sunt vberius.

TRACTA-